

VLADIMIR ÉS ESTRAGON ÖRÖK ÉLETE

Szeifert Natália: *Örökpanoráma*

Szeifert Natália új prózakötete már első pillantásra is zavarba ejtő kijelentéssel hívja fel magára a figyelmet. „A mesélés pillanatában a saját jövőjünkben állnak, és arról a pontról teszük múlt időbe a tájat” – olvashatjuk a kötet borítóján szereplő mondatot, amely alapján sejthető, hogy az *Örökpanoráma* egyik központi témája az idő. Szeifert korábbi köteteitől sem távoli ez a téma, a 2017-es *Az altató szerekről*, amely egyetlen pillanatra sűrítette a történeteket, a szubjektív idő tapasztalatának elbeszélhetőségét pedzegette. Az *Örökpanoráma* azonban több irányból és körmönfontabb módon közelít a kérdéshez.

A regény központi helyszíne egy Szegély nevű település; a leegyszerűsített szüzsé szerint az *Örökpanoráma* ennek a fiktív falunak a felépülését és elnéptelenedését írja le, mégpedig oly módon, hogy egy betelepült család három generációjának nőtagjait állítja középpontba: Marianát, aki fordít nehéz sorsán, és elhagyja szülőfaluját; a vidéki gyerekek nevelődését felvilágosult pedagógusként segítő Catalinát és Gildát, az ápolót, aki orvos kollégájával együtt rendhagyó kísérletbe kezd. Az *Örökpanoráma* erősen alapoz a valóság elemekre – egyes szövegrészekben a 20. század történelmének eseményeire ismerhetünk;¹ a Horthy-, a Rákosi- vagy a Kádár-rezsim² mellett a rendszerváltás³ korjelölői is feltűnnek a kötetben.

A történelmi idő múlása – a különböző korokban megszólaló szereplők jól egyénített hangjának is köszönhetően – pontosan érzékelhető, a narráció azonban nem lineárisan futtatja a történetzálakat. A regényvilágon kívül álló, mindentudó elbeszélőre is jellemző, hogy gyakran hozza zavarba a befogadót: visszahurkolja az időt, az újabb fejezetrészeket a korábbiaktól eltérő téridőbe helyezi, így már a regény első szakaszában is kirajzolódni látszik a kötet különleges, körköröséget mutató időszerkezete. Az *Örökpanoráma* ugyanakkor a magyar történelmi valóságtól is számos ponton elemelkedik – Szeifert koncepciója pedig itt kezd érdekessé válni.

¹ „Aztán elkezdődött. Jusztin eleinte, amikor még más országok vívták, nem érezte annyira, mint később, amikor már vitték délnek a fiaikat. Akkor a csontjáig hatolt. Olvasta az újságokat, és még nem keresett a rádión külföldi sugárzású adókat, csupán azon imádkozott, hogy mind visszatérjenek a besorozottak, és minél hamarabb vége legyen az egésznek. De ahogy telt az idő, egyre nagyobb iszonnal töltötte el a vezér látványa az újság szemcsés képein” (142.)

² „Nem jelent meg kötete, pedig Orovitcz nagyon rajta volt, de a szomszéd szobában ülő cenzor, akit akkoriban lektornak becéztek, résen volt, régóta figyelte Agnest, veszélyesnek tartották. Egy év múlva disszidált, most ünnepelt költő és novellista Berlinben” (254.).

³ „[Valter] barátjának halaszthatatlan dolga volt, valami gyűlésre igyekezett, mint akkoriban olyan sokan, akik csatlakoztak az új mozgalmak, pártok valamelyikéhez” (250–251.).

Kalligram Kiadó
Budapest, 2022
416 oldal, 4990 Ft

A téridő-koordináták elbizonytalanítása, a regényszereplők neveinek hangzása (Mariana Delvig, Valter, Pavel, Jutta, Karel, Igor, Catalina, Gilda), az álombetét vagy a mágikus történeteket leíró szövegelemek mind azt a törekvést igyekeznek erősíteni, hogy a regény ne a magyar történelmi eseményeket dokumentarista módon feldolgozó művek sorába illeszkedjen. Az *Örökpanoráma* nem csak a történelmi regény és a klasszikus családregény műfajához nyúl vissza, több eltérő műfaji hagyományt is idéz – változatos módon és minőségben. Hol csak rövid szöveginzertekben villant fel szervetlennek tűnő toposzokat, olykor túlszínesítve ezzel a történeteket (lásd például a népmesei elemeket és a mágikus realista részeket a Catalináról és a gonosz mostoháról szóló fejezetrészekben, vagy a füvekkel gyógyító boszorkányról írottakat). Többségében viszont rendkívül rafinált módon írja újra az architektonikus sémákat: a faluregény, a művészregény vagy a disztópikus regény jellemzőit. A kötet arra is lehetőséget ad, hogy emancipatorikus szöveggént olvashassuk, mivel a történet központi szereplői alárendelt helyzetben lévő, a történetekre mégis jelentős hatást gyakorló nők. Szeifert mindezen túl – a struktúra szintjén – a *Zeitromant*⁴ is újra-szereli, az időkezeléssel összefüggésben ugyanis felettébb rendhagyó a kötet felépítése.

Ha az olvasó a több mint négyszáz oldalas regénynek csupán a második harmadáig jutna, és ekkor félretenné a könyvet, éppen arról a leleményről maradna le, amely miatt erősen javasolt kézbe venni az *Örökpanorámát*. A csaknem háromszáz oldalas *Telepítés és gondozás* című első fejezetben Szegély lakóit ismerjük meg: Catalina családjának tagjai mellett például a fővárosból Szegélyre települő Dr. Kovarenki Pál nevű fiatal háziorvost; Fogler Valtert, aki egykor ünnepelt íróként belső emigrációban igyekszik megírni új regényét, melyhez alapanyagként a falu lakosaitól gyűjt magnószalag-felvételeket; vagy a kötet legötletesebb karakterét, a Szegélyen szolgáló, több mint száz évig élő, szenvedélyesen ultizó Jusztin nevű papot. A háromszázadik oldal környékén, a *Telepítés és gondozás* végére azt gondolnánk, hogy jól kiismertük, belaktuk a regényt: a család-történetre koncentrálnó elbeszélés ugyan érdekesítő és prózapoétikai szempontból is jól kimunkált anyag, de talán nem tud ennél többet szolgálni. Ekkor érkezik el a fordulat.

A *Mag* című fejezet a kötet arkhimédészi pontja: kifogatja sarkaiból a szövegvilágot, és minden korábbi olvasói vélekedést felülír. A fejezetben radikálisan megváltozik a történet térdeje, a szereplők viszonyrendszere, a narráció tónusa – itt mutatkozik meg igazán a regény eredetisége és Szeifert kísérletező kedve. Új megközelítésből jelenik meg például az idő problémája: ami a *Telepítés és gondozás*ban a mottók szintjén,⁵ az időkezelés módjában (vö. nem kronologikus, „hurkolódó” elbeszélés) és tematikusan (csak egy-egy jelenet erejéig)⁶ tűnt fel, az a *Mag*ban kap teret igazán. A fejezet gócpontja egy különös történet: Gilda és a háziorvos egy maguk által eszkábált laborban genetikai kísérletekbe kezdenek, modern kori alkímistákként az örök életet biztosító eljárást igyekeznek kifejleszteni – nem kevés sikerrel.

A kötet erénye, hogy – a mai magyar próza tendenciáit tekintve szokatlan módon – a felvilágosodás irodalmi hagyományát idézi: kísérletező kedvű szereplőit az ismeretelméleti optimizmus hajtja, a felvilágosodás haladáseszménye és a mai korszellemet reprezentáló fősze-

⁴ A műfaji meghatározás, miszerint az időregényekben nem csupán a megjelenítés eszköze, hanem témája, főszereplője is az idő, pontosan áll az *Örökpanorámára* – a regényről szóló első kritikák közül ezt Deczki Sarolta is jelezte: Örökkön örökké. Szeifert Natália: Örökpanoráma. *Élet és Irodalom*, 2022. szeptember 16.

⁵ Az *Örökpanoráma* élén álló mottó, melyet a kritikák gyakran emelnek ki, Einsteintól származik („Az időnek egyetlen oka van: minden nem történhet egyszerre”), ám a *Telepítés és gondozás* Saramago-idézete még érdekesebb módon kapcsolódik a regény témához, lásd bővebben: Szörényi László laudációja Szeifert Natália Mészöly-díjához, *Litera*, <https://litera.hu/magazin/kritika/szorenyi-laszlo-laudacioja-szeifert-natalia-meszoly-dijahoz.html> (a letöltés ideje: 2023. 02. 14.)

⁶ A regény egyes jelenetei felfüggesztik az objektív időt. Kisgyermekkorában a Szegélyhez közeli erdőben bókklászó Gilda és barátja, Pavel például arra lesznek figyelmesek, hogy a karóra mutatója lassabban villog – a térségben a szabályostól eltérően telnek a másodpercek.

replők technikába vetett hite között erős párhuzamot vonhatunk. S bár Gilda és a doktor genetikai kísérletei rendkívüli eredményeket hoznak, más karakterek részéről állandó kételyek fogalmazódnak meg. A kötet egyik rezonőre Valter, akinek írói törekvése a természettudományos kísérletezéssel egyenértékű – a kötet nem meglepő állítása, hogy mindkét próbálkozás a világ megismerését célozza. Épp e művészfígura az, aki számos megnyilatkozásában a szkepszisnek (tehát az elbeszélés jól ismert nehézségeinek) ad hangot: „Nem csalás-e az egész, önbecsapás azt hinni, hogy a sok hallgatással meg kérdezéssel, a magnószalagok végtelenített folyamával, az elbeszél és ki nem mondott mondatok rögzítésével, az írógépkattogással megragadható volna bármi, vizsgálható volna az idő? Hitte-e ő ezt valaha igazán, gondolta-e valaha komolyan?” (253.) Sajátosabb⁷ dilemmákat fogalmaz meg Jusztin atya, aki az atombombáról szóló olvasmányai alapján jut el az *Örökpanoráma* fő kérdésfelvetéséhez:

[...] a világ igazán megváltozik, és [Jusztin] nem tudja eldönteni, hogy az atom felhasítása isteni törvény ellen való vétek volna-e. [...] Mi van akkor, ha azt, amit megváltoztathatatlannak tudtunk, egy napon addig vizsgáljuk, hogy megváltoztathatóvá tesszük. Széthasítjuk a legkisebb egységet, és már nem az a kérdés, hogy szabad-e, hanem az, hogy ha nem, akkor mi mindent nem lett volna szabad már eddig is. És ha nem lett volna szabad, akkor miért voltunk rá képesek [...] (252.).

Szeifert regényében bioetikai problémákat vet fel, melyek kulcskérdése az, hogy ha valóban módunkban áll beavatkozni az élet menetébe, akkor meddig van jogunk elmenni a világ vizsgálatában és megváltoztatásában. A nem túl távoli jövőbe helyezett *Mag* fejezet a történet előrehaladtával disztópiába fordul; az ideiglenes kormányról, a polgári zavargásokról és a C-, H-, W-járványok sújtotta, elnéptelenedő térségről szóló fejezetrészekben ismerhetjük meg a genetikai kísérlet kétes megítélésű eredményeit. A kötet gravitációs pontja tehát egy morálfilozófiai kérdés, de az *Örökpanoráma* korántsem válik moralizáló tézisregénnyé – a didaxist és a disztópia műfaji kliséit szerencsésen elkerülve szól a humanitás elvének felbomlásáról.

A *Mag* lezárását követően pedig a kötet újabb meglepetéssel szolgál. A kompozíció arányait látványosan figyelmen kívül hagyó, csupán tizenöt oldalnyi *Gilda és Teo* című zárófejezetben Szeifert narrációs truvájt hajt végre: a szövegrész egyetlen történése, hogy Gilda és macskája a nagyszülői házban ül és társalog, a fejezet teljes tartama alatt felfüggesztődik a hagyományos értelemben vett, mérhető idő,⁸ s ezt a kimerevített helyzetet a narráció is adekvát módon képezi le. Gilda és macskája végül beckett-i karakterekké válnak, párbeszédük a zárlatban abszurd jelenetbe hajlik: „Mit gondolsz, meddig ülünk még itt? – kérdezi Gilda. – Alighanem életünk végéig. – válaszolja Teo” (415.) – akárcsak Vladimir és Estragon a *Godot-ra várva* ismert zárlatában. Remek lezárása ez Szeifert Natália újabb kiváló regényének.

⁷ Kétségtelen azonban, hogy a kötet egyik legszórakoztatóbb jelenete is Valter vívódásához kötődik, amint a regényét megírni hasztalan igyekvő író az elbeszélői pozíció megválasztásának nehézségein lamentál: „Természetesen egyes szám első személyben kezdtem írni. Kérem, ne nevesen. [...] Rohadt szerencsétlen húzás volt, amatőrség. Hallgassa csak, az első mondat: »Tizennégy éve költöztem ide«. Hát milyen mondat ez, kit érdekel. A második: »Azóta járok házról házra a magnómmal, rögzítem az éleketek«. Belehalok a szegénybe” (408.). Különösen érdekes ezeket a sorokat *Az altató szerekről* vallomásos megszólalásmódját kifogásoló kritikákkal összefüggésben – mintegy azokra adott válaszként – értelmezni, lásd: Deczki Sarolta, Károlyi Csaba, Szilágyi Zsófia és Takáts József: *ÉS-kvartett Szeifert Natália Az altató szerekről* című regényéről, *Élet és Irodalom*, 2018. március 9.

⁸ „Gilda megvárta, amíg Teo komótosan besétál a házba, aztán becsukta maguk mögött az ajtót, arra gondolt, mennyi éve nem zárja már. Harminc? Hetven? A kulcsot mozdulatlan, zsíros por lepi, az ajtófélfába vert szögön függ harminc, negyven vagy száz éve” (399.).